

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
I N S T I T U T U L D E A R H E O L O G I E

STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

VOLUMUL VI

EXTRAS

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

BUCUREȘTI

1975

same II 607 795

Octavian Iliescu
24 Iunie, București

Ducații Țării Românești cu numele lui Basarab voievod

OCTAVIAN ILIESCU

● Într-o lucrare de sinteză publicată recent ¹, am prezentat, adresându-ne unor cercuri mai largi, un succint istoric al monedei în România, de la începuturile Imperiului bizantin și pînă la legea monetară din anul 1867, care avea să statornicească bazele sistemului monetar național al țării noastre. Ne-am folosit atunci de rezultatele adesea inedite ale unor cercetări mai noi, în dorința de a reda o imagine cât mai corectă, adusă la zi, a schimbului monetar de-a lungul veacurilor trecute. În rindul acestor rezultate, se înscriu și datele prezentate cu privire la sfîrșitul activității monetăriei muntene în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cu acest prilej, am arătat că emisiunile regulate ale Țării Românești se încheie odată cu domnia lui Basarab cel Bătrîn, supranumit și Basarab Laiotă (1473 — 1477, cu unele întreruperi), expunînd în mod foarte succint motivarea acestei concluzii ². Același lucru s-a petrecut și mai recent, cînd, ocupîndu-ne de existența probabilă a unei monetații la București, în veacul al XV-lea ³, am înregistrat pe seama acestei monetații emisiunile de ducați ale lui Radu cel Frumos (1462 — 1475, cu întreruperi în 1473—1475) și cele ale lui Basarab Laiotă. Precizăm de data aceasta că problema atribuirii monedelor care poartă numele ultimului emitent a fost dezbătută mai pe larg într-o comunicare anterioară ⁴. Astăzi este însă timpul de a da în vileag toate datele care au stat la baza acestei comunicări; e ceea ce vom face, în rindurile ce urmează. Să examinăm mai întîi stadiul în care se găseau cercetările numismatice privitoare la aceste emisiuni în anul 1969 — dată la care a fost prezentată comunicarea amintită. Cel dintîi autor care

amintește, este drept, doar în treacăt, existența unor monede avînd ca emitent un „IO BASARAB VOEVOD” este N. Docan. Referindu-se la prima perioadă a numismaticii românești, aceea a emisiunilor regulate, el afirmă următoarele (cităm textual): „Pentru Moldova, această perioadă se încheie cu monetele lui Bogdan încrucișatul (1504 — 1517) ⁵, iar pentru Țara-Românească cu ieșirea din scaun a lui Neagoe (1512—1521), ultimul domnitor de la care ar putea fi un mic bănuț de argint, asemănător în totul ca tip, mărime și execuție monetei lui Vlăduț, iar ca mărime și execuție monedelor lui Ștefan cel Mare, și pe care se cetește neîndoielnic, pe avers și revers, legenda Iw Basarab Voievod” ⁶.

Cîteva ani mai tîrziu, Const. Moisil descrie pentru prima oară o monedă purtînd numele lui Basarab, ca emitent ⁷. Ea se găsea atunci în colecția lui C. Alessandrescu ⁸, fost membru fondator al Societății numismatice române. După ce amintește menționarea în treacăt a acestui exemplar de către N. Docan, la 1910, Const. Moisil îl descrie pe larg, aducînd apoi în discuție considerații de ordin stilistic și istoric, în vederea determinării emitentului cu numele de Basarab. Arătînd că moneda supusă cercetării prezintă analogii stilistice care o apropie de tipurile monetare emise de Radu al II-lea (1422 —

⁵ Este vorba de Bogdan al III-lea, fiul lui Ștefan cel Mare. În realitate, această perioadă se încheie cu monedele emise de către Ștefăniță (1517—1527), emisiuni care, pe timpul cînd scria Docan rîndurile reproduce mai sus, erau atribuite în mod greșit lui Ștefan Lăcustă (1538—1540), potrivit vechii clasificări, lipsite de temei, propuse de D. A. Sturdza, *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romantien (Moldau und Walachet)*, NZ, 4, 1872, p. 72, clasificare menținută în lucrările ulterioare ale aceluiași autor.

⁶ N. Docan, *Studii privitoare la numismatică Terii-Românești. I. Bibliografie și documente*, ARMSI, 32, 1909—1910, p. 460.

⁷ Const. Moisil, *Moneta lui Basarab-voevod*, CNA, 1, 1920—1921, p. 1—3.

⁸ Din această colecție, moneda descrisă de Const. Moisil a trecut în aceea a fostului Muzeu numismatic al Băncii Naționale a României, colecție transferată în 1953 CNBARȘ unde exemplarul în cauză se găsește și astăzi.

¹ Octavian Iliescu, *Moneda în România #91—1864* (Monumentele patriei noastre). București, Edit. Meridiane, 1970, 64 p. + 45 pl. + 3 p. nenumerotate.

² *Ibidem*, p. 22.

³ Octavian Iliescu, *A fost monetație la București în evul mediu?*, Bucureștii, 8, 1971, p. 103—110.

⁴ Semnalată *ibidem*, p. 107, nota 28; Octavian Iliescu, *Cine a emis ducații cu numele lui Basarab Voievod?*, comunicare prezentată în ședința Societății numismatice române din 28 septembrie 1969.

1427)⁹ și Vladislav al II-lea (1447—1456)¹⁰, autorul citat ajunge la concluzia că această monedă „nu poate fi decît de la un domn cu acest nume (Basarab, *n.n.*) din prima jumătate a veacului al XV-lea”¹¹. Potrivit stadiului cercetărilor din vremea cînd își redacta nota de care ne ocupăm aici, Const. Moisil credea că trebuie să opteze între Basarab al II-lea (pe la 1443) și Basarab al III-lea, înaintaș imediat al lui Vladislav al II-lea¹². Atras de asemănarea dintre moneda purtînd numele lui Basarab voievod și ducății bătuți de Vladislav al II-lea, autorul susmenționat se fixează la Basarab al III-lea, pe care îl consideră ca adevăratul emitent al acelei monede¹³.

Ulterior, Const. Moisil avea să aducă noi precizări cu privire la identitatea enigmaticului emitent. Ocupîndu-se de repetatele încercări ale domnilor munteni de a bate monede proprii, autorul arată că o asemenea încercare „se datorește lui Basarab Voievod care era fiul lui Dan II; anii lui de domnie nu s-au putut fixa cu precizie pînă în prezent”¹⁴. De data aceasta, Const. Moisil menționează că „de la el (Basarab voievod, *n.n.*) ne-a (sic) rămas ducăți de tipul comun și asemănători cu ai lui Radu II”¹⁵. Este vorba deci de mai multe exemplare, de a căror existență avea cunoștință autorul citat, încă din 1921. După o descriere sumară a tipului monetar, se observă că „execuția acestor ducăți este foarte neîngrijită și lipsită de orice artă”¹⁶.

⁹ În realitate, emitentul acestei monede este Radu cel Frumos; v. argumentarea noii atribuiri la Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești din secolele al XIV-lea și al XV-lea*, SCN, 2, 1958, p. 332—338.

¹⁰ Potrivit unor cercetări recente, Vladislav al II-lea a domnit între 1447 (după 4 dec.) — 1448 (sfîrșitul lui sept.), 1448 (noiembrie) — 1456; v. în acest sens Matei Cazacu, *La Valachie et la bataille de Kossovo (1448)*, RÉSÉE, 9, 1971, p. 139.

¹¹ Const. Moisil, *op. cit.*, p. 3, citînd pe D. Onciul, *Filiațiunea lui Basarab cel Tânăr*, Convorbiri Literare, 37, 1903, p. 710.

¹² În realitate, a fost un singur domn cu numele de Basarab, în prima jumătate a secolului al XV-lea: Basarab al II-lea (1442—1443). Despre domnia acestui voievod, v. discuția de mai jos, la p. 146.

¹³ Const. Moisil, *op. cit.*, p. 3.

¹⁴ Idem, *Istoria monetei în România — expunere sumară*—, CNA, 2, 1921—1922, p. 40.

¹⁵ De fapt, nu Radu al II-lea, ci Radu cel Frumos; v. mai sus, nota 9.

¹⁶ Const. Moisil, *op. cit.*, p. 40.

Cele de mai sus vor fi reproduse de către Const. Moisil și în 1938, în cadrul unei largi sinteze privitoare la istoria monedei în România¹⁷. Într-un articol de vulgarizare, publicat în 1943, Corneliu Secășanu face o prezentare sumară a monedelor muntene, în cadrul căreia consacră cîteva rînduri ducăților lui „Basarab cel Bătrîn zis Laiotă Basarab (1472—1477)”¹⁸. În nota de la subsol, autorul amintește că „aceste piese au fost atribuite de unii numismați lui Neagoe Basarab (1512—1521)”¹⁹. Mai departe, se afirmă că activitatea monetăriei Țării Românești nu încetează în timpul lui Basarab Laiotă, ci ea continuă sub Vlad cel Tânăr-Vlăduț (1510—1512)²⁰. Nici una însă din determinările propuse de autor nu se sprijină pe argumente, oricare ar fi natura lor, totul reducîndu-se la simple afirmații.

Ultima lucrare de sinteză privitoare la istoria monedei în România, datorată lui Const. Moisil, a apărut în anul 1945, în volumul jubiliar al Monetăriei Statului²¹; cu acest prilej, autorul a revenit la părerea sa anterioară, afirmînd că „Monetăria Țării Românești și-a continuat activitatea pînă pe la mijlocul veacului al XV-lea sub Vladislav II (1447—1456). Cîțiva ani în urmă ea a mai lucrat puțin timp pentru Basarab cel Bătrîn (1476—1477), dar de la acesta nu se cunosc decît puține exemplare”²². Este clar că de data aceasta, Const. Moisil atribuie lui Basarab Laiotă emisiunile monetare, considerate anterior ca aparținînd lui Basarab, predecesor al lui Vladislav al II-lea; nu ni se explică însă motivele care au determinat această schimbare de opinie.

Prezentînd în 1958 o seamă de monede muntene, inedite sau insuficient descrise anterior, am pu-

¹⁷ Idem, *Monetele României, Enciclopedia României*, I, București, 1938, p. 111.

¹⁸ Corneliu C. Secășanu, *Monetele Țării Românești, Almanahul ziarului Curentul pe anul 1943*, p. 131.

¹⁹ *Ibid.*, nota 5.

²⁰ *Ibid.*, p. 131. Atît din descriere, cît și din confruntarea fig. nr. 13, se vede însă clar că monedele atribuite de autor lui Vlad cel Tânăr-Vlăduț sînt în realitate ducăți emise de Vladislav al II-lea.

²¹ Const. Moisil, *Vechile monetării din România. Istorie—organizare—activitate monetară*, în *Monetăria Națională. Zece ani de activitate 1935—1945* (Ministerul Finanțelor), București, 1945, p. 25—50.

²² *Ibid.*, p. 34.

blicat și un ducat emis de Basarab voievod ²³; acest exemplar, provenind din colecția N. Docan — dăruită în 1933 Cabinetului numismatic al Academiei Române — diferă de cel descris în 1920 de către Const. Moisil printr-o împărțire diversă a scutului de pe avers. L-am atribuit atunci lui Basarab al II-lea, însușindu-ne astfel părerea exprimată de Const. Moisil în 1920, deși motivul principal pe care se baza această părere — și anume, asemănarea dintre ducații cu numele de Basarab și cei atribuiți de același autor lui Radu al II-lea — nu mai putea fi luat în considerare. Într-adevăr, chiar în cuprinsul articolului nostru, se făcea dovada că aceștia din urmă au fost bătuți în realitate de către Radu cel Frumos ²⁴ Faptul însă că monedele cu numele lui Basarab voievod, câte ne erau cunoscute pînă la acea dată, erau toate de calitate inferioară, din bilon ca și emisiunile lui Mihai I, Dan al II-lea și Vlad Dracul, dar spre deosebire de emisiunile lui Vladislav al II-lea și Radu cel Frumos, cele din urmă de un argint al cărui titlu este destul de ridicat, ne-a îndemnat să lăsăm mai departe aceste monede pe seama lui Basarab al II-lea ²⁵.

În 1966, cu prilejul unor săpături arheologice efectuate la Lerești — Muscel de către Muzeul din Cîmpulung (jud. Argeș), s-a descoperit într-o necropolă de secolul al XV-lea un ducat emis de Basarab voievod și care a fost publicat de către însuși directorul susamintitului muzeu, conducător al săpăturilor arheologice de la Lerești ²⁶. Autorul subliniază deosebirea constatată între acest ultim exemplar și cele descrise anterior (în 1920 și 1958); în primul rînd, titlul superior al argintului, în al doilea rînd, modul cum este întreruptă (de coif) legenda reversului. Urmînd linia cercetărilor mai vechi, autorul atribuie această nouă emisiune tot lui Basarab al II-lea, considerînd-o ulterioară monedelor bătute din bilon ²⁷. În sprijinul acestei datări, se invocă împrejurările istorice care au caracterizat domnia lui Basarab al II-lea, înscăunat, după alungarea lui Vlad Dracul, de

către Iancu de Hunedoara. Mai departe, autorul susține (cităm textual): „Consolidîndu-și domnia, ca urmare a victoriei împotriva turcilor de la 2 septembrie 1442, de pe cursul inferior al Ialomiței, este explicabil că în anul următor 1443 Basarab, acum în situația unei domnii mai sigure, cu mai multă stabilitate economică, datorită stării de independență, să fi bătut și o emisie de tipul monetar mai vechi (ce era din bilon inferior) dar o serie acum cu un titlu metalic mai ridicat”²⁸. Pe baza primului document cunoscut ca emanînd de la Vlad Dracul, după revenirea sa în scaunul domnesc, document din 3 iulie 1443, prin care se interzice exportul ducăților la Brașov ²⁹, autorul datează noua emisiune monetară a lui Basarab al II-lea din vara anului 1443 ³⁰.

Acesta era stadiul la care ajunseseră cercetările numismatice, în momentul în care, în 1969, am considerat necesar să reluăm examinarea atribuirii monedelor ce poartă, ca emitent, numele unui Basarab voievod. Rezumînd, se poate constata că din 1909 ³¹ și pînă în 1969 ³², deci într-un răstimp de șase decenii încheiate, aceste monede au fost atribuite rînd pe rînd lui Neagoe Basarab, în 1909; lui Basarab al II-lea, în 1920, 1921, 1938, 1958 și 1967 și în sfîrșit, lui Basarab al III-lea cel Bătrîn — Laiotă, în 1943 și 1945. Să recapitulăm și anii de domnie ai presupușilor emitenți: Basarab al II-lea, 1442—1443; Basarab al III-lea — Laiotă, 1473—1477; Neagoe Basarab (Basarab al V-lea), 1512—1521. Prin urmare, părerile înregistrate mai sus au plasat aceste emisiuni într-un interval de șaptezeci de ani, ceea ce, evident, este cam mult pentru o datare aproximativă. Observăm de asemenea că dintre ipotezele propuse, singura în sprijinul căreia s-au adus argumente este aceea care atribuie emiterea acestor monede lui Basarab al II-lea; celelalte două ipoteze au apărut ca simple

²⁸ *Ibid.*

²⁹ I. Bogdan. *Documente privilegiate la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*. I. 1413—1508, București, 1905, nr. LII, p. 75—77; editorul datează această scrisoare: circa anii 1441—1442.

³⁰ Flaminu Mirțu, *op. cit.*, p. 273.

³¹ Moneda cu numele lui Basarab voievod a fost semnalată pentru prima oară de N. Docan, într-o comunicare prezentată la Academia Română, în Secția istorică, la 20 noiembrie 1909; v. N. Docan, *op. cit.*, p. 459.

³² Comunicarea noastră cu același obiect datează din 28 septembrie 1969; v. mai sus, nota 4.

²³ Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești din secolele al XIV-lea și al XV-lea*, SCN, 2, 1958, p. 330.

²⁴ *Ibid.*, p. 335—338.

²⁵ *Ibid.*, p. 335.

²⁶ Flaminu Mirțu, *O monedă necunoscută a lui Basarab al II-lea*, RevMuz., 4, 1967, p. 272—274.

²⁷ *Ibid.*, p. 273.

afirmații, fără nici un suport documentar sau numismatic. În aceste condiții, este firesc să ne întrebăm cine a emis, totuși, ducații purtând numele unui Basarab voievod? Mai exact, întrebarea trebuie pusă astfel: emitentul acestor monede a fost Basarab al II-lea, cel care întreprinde domnia lui Vlad Dracul, sau Basarab al III-lea Laiotă, înscăunat de către Ștefan cel Mare, ori, în fine, Basarab al IV-lea cel Tânăr, Țepeluș, dușmanul de moarte al lui Laiotă? Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să aruncăm o privire asupra evoluției monedei muntene, de la crearea ei, la începutul domniei lui Vlaicu Vodă, și pînă în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

S-a arătat în ultima vreme că foarte probabil, încă din 1365, Vlaicu Vodă pune bazele sistemului monetar propriu al Țării Românești³³. Acest sistem cuprindea trei nominale, emise toate în argint, și anume: *ducatul*, adaptat potrivit unui etalon de origine venețiană (denumit *ducato* de la 1202 la 1284, *grosso* sau *matapano* după această dată), dar trecut prin filieră bizantină și serbo-bulgară³⁴; greutatea medie a ducatului lui Vlaicu Vodă era de 1,05 g³⁵; *dinarul*, adaptat celui unghuresc, cu o greutate medie de 0,70 g³⁶; *banul*, corespunzând obolului unghuresc și cîntărind în medie 0,35 g³⁷. Baza metrologică a sistemului monetar muntean era probabil o *marcă*, unitate ponderală, în greutate de 210 g³⁸, deci apropiată de marca de Transilvania, care cîntărea 206,8 g³⁹ sau de

sommo tataro-genovez, în greutate de 205,6 g⁴⁰. Dintr-o marcă munteană de argint, se băteau 200 ducați sau 300 dinari sau 600 bani, iar raportul dintre aceste nominale era foarte simplu: un ducat de 1,05 g era egal cu 1 1/2 dinar de 0,70 g sau cu 3 bani a 0,35 g; un dinar de 0,70 g era echivalent cu 2 bani a 0,35 g⁴¹.

Ducatul își menține greutatea intactă și în timpul lui Radu I, cînd cîntărește 1,06 g⁴²; în schimb, dinarul suferă o diminuare accentuată a greutății încă din ultimii ani ai domniei lui Vlaicu Vodă. Într-adevăr emisiunile de dinari în numele său și al lui Radu I, ca voievozi asociați, ating 0,67 g⁴³, iar cele ale lui Radu I, rămas singur emitent, după moartea fratelui său, vor continua să scadă în greutate, ajungînd la valoarea ponderală de 0,63 g⁴⁴.

Dan I (1383—1386) reduce numărul nominalelor care alcătuiau sistemul monetar al Țării Românești, făcînd să înceteze emiterea piesei celei mari, a ducatului lui Vlaicu și al lui Radu, și bătînd numai dinari, în greutate medie de 0,51 g⁴⁵ și bani, cîntărind 0,20 g⁴⁶. De altfel, încă din timpul domniei anterioare, emisiunea celui mai mare nominal se redusese simțitor; o statistică a exemplarelor înregistrate pînă as-

⁴⁰ Unitate ponderală de origine mongolă, utilizată în deosebi de negustorii venețieni și genovezi de la Tana și de la Caffa; v. Octavian Iliescu, Gavrilă Simion, *Le grand trésor de monnates et lingots des XIIIe et XIVe siècles trouvé en Dobroudja septentrionale — Note préliminaire —*, RÉSÉE, 2, 1964, p. 226 și bibliografia menționată în notele 14—15.

⁴¹ Octavian Iliescu, *Moneda în România ...*, p. 15.

⁴² Medie stabilită de cîrlind pe baza cîntăririi a 20 exemplare, față de numai 10, elt au putut fi luate în considerare în 1962, rezultatul fiind același; v. Octavian Iliescu, în: Costin C. Kirișescu, *op. cit.*, anexa III, p. 367.

⁴³ Medie calculată recent de către autor, după cîntărirea a 17 exemplare.

⁴⁴ Medie calculată în urma cîntăririi a 100 exemplare din diverse emisiuni, *ibid.* Numărul dinarilor ce se băteau acum dintr-o marcă valahică de 210 g se ridica la 333, față de 300, în timpul domniei lui Vlaicu Vodă.

⁴⁵ Medie calculată de autor pe baza cîntăririi a 10 exemplare; cf. dr. G. Severeanu, *Monetele lui Dan I Basarab domn al Țării Românești 1384—1386*, Bucureștii, 2, 1935, p. 247, care examinînd un număr de 433 ducați emiși de Dan I, stabilește o medie de 0,50 g, ceea ce este foarte plauzibil. În acest caz, numărul ducaților bătuți dintr-o marcă de argint de 210 g ar fi fost de 420.

⁴⁶ Greutatea unui singur exemplar, cîntărit de noi; dr. G. Severeanu, *op. cit.*, p. 256, citează valori ponderale de 0,23—0,25 g, la un număr de 17 exemplare, *bani* emiși de Dan I, provenind dintr-un tezaur găsit în 1926 în comuna Vlad Tepeș (jud. Ialomița).

³³ Am expus în mai multe rînduri rezultatele cercetărilor noastre privitoare la data întemeierii și bazele metrologice ale sistemului monetar al Țării Românești; v. în acest sens: Octavian Iliescu, în monografia: Costin C. Kirișescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, Vol. I, București, Edit. Acad., 1964, p. 83—84 și anexa II, p. 364; anexa III, p. 367; idem, *Moneda în România ...*, p. 15.

³⁴ Octavian Iliescu, în: Costin C. Kirișescu, *op. cit.*, p. 82—83.

³⁵ Medie rezultată din cîntărirea a 100 exemplare, din toate tipurile cunoscute, luate împreună; cf. *ibid.*, p. 83.

³⁶ Medie rezultată în urma cîntăririi a 100 exemplare din diverse emisiuni, *ibid.*

³⁷ Medie stabilită pe baza cîntăririi a 8 exemplare, *ibid.*
³⁸ Nu există nici un izvor documentar care să ateste existența unei asemenea unități ponderale; ea a fost însă dedusă din studiul emisiunilor monetare ale Țării Românești. V. și Octavian Iliescu, *Moneda în România ...*, p. 15.

³⁹ Idem, *Despre natura juridică și importanța despăgubirilor oferite de Basarab voievod regelui Carol Robert (1330)*, SMIM, 5, 1962, p. 138, 139 nota 6 (cu bibliografia de referință).

tăzi ne arată că între ducații lui Radu I și cei ai lui Vlaicu, raportul este de 1 : 5. Este probabil ca emisiunea ducaților munteni să fi încetat chiar în primii ani ai domniei lui Radu I, pe la 1380.

Un document de mai târziu — privilegiul acordat la 1413 de către Mircea cel Bătrîn negustorilor brașoveni⁴⁷ —, menționând monedele Țării Românești, le denumește *ducați* și *bani*⁴⁸, ceea ce înseamnă că, începînd de la Dan I, dinarul muntean s-a substituit ducatului, ca unite a sistemului monetar autohton⁴⁹. Numele de *ducat* se va păstra în documentele muntene pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea, fie în accepțiunea de unitate monetară locală, emisă efectiv⁵⁰, fie în înțelesul de bani în genere⁵¹.

Domnia lui Mircea cel Bătrîn (1386 — 1418) este întreruptă, după bătălia de la Rovine (10 oct. 1394), de înscăunarea, cu ajutor turcesc, a lui Vlad I (1394 — 1397). Pînă la 1397, ducatul muntean continuă să piardă din greutate; astfel, emisiunile lui Mircea cel Bătrîn din anii 1386—1396 abia ating media de 0,34 g⁵². Titlul acestor monede este și el foarte scăzut, argintul fiind aliat cu o mare cantitate de aramă, ceea ce a sugerat în trecut ideea că am avea de a

⁴⁷ I. Bogdan, *op. cit.*, nr. I, p. 3—4.

⁴⁸ Taxele vamale din privilegiul citat în nota precedentă sînt exprimate în *fertuni* și *perpert*, ca monede de cont, și în *ducați* și *bani*, ca monede efective. Este meritul lui Const. Moisil, *Considerațiuni asupra monedelor lui Mircea cel Bătrîn*, BSNR, 10, 1913, p. 40—45, de a fi identificat aceste două ultime monede ca reprezentînd emisiuni ale Țării Românești și de a le fi stabilit valoarea, atît între ele, cît și în raport cu dinarul unguresc.

⁴⁹ Dispariția ducatului muntean, în greutate de 1,05 g, încă din primii ani ai domniei lui Radu I (v. *supra*) și întrebuițarea termenului de *ducat* pentru a desemna la 1413 o monedă locală, echivalentă cu dinarul unguresc, ne obligă să acceptăm această concluzie. V. în acest sens Octavian Iliescu, în: Costin C. Kirișescu, *op. cit.*, p. 86.

⁵⁰ În această accepțiune, ducatul apare în tarifele vamale stabilite de domnii Țării Românești care s-au succedat de la Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Dracul inclusiv, mai precis, între 1413—1437; documentele respective la I. Bogdan, *op. cit.*, *passim*; tarifele vamale în cauză au fost sistematizate de N. Docan, *op. cit.*, în tablourile sinoptice de la p. 562—567.

⁵¹ Termenul *ducați*, luat în înțelesul de bani în genere, e folosit în mai multe rînduri în scrisorile adresate brașovenilor de către Vlad Călugărul și Radu cel Mare, între 1482—1496, cînd de bună seamă, ducații munteni, ca monedă efectivă, nu mai erau în circulație (documentele citate la I. Bogdan, *op. cit.*, p. 199, 204, 212).

⁵² Medie calculată prin cîntărirea a 100 exemplare, cf. Octavian Iliescu, în: Costin C. Kirișescu, *op. cit.*, p. 368. Admișînd o greutate teoretică de 0,35 g, putem deduce că de

face cu emisiuni efective din aramă⁵³. De fapt, este vorba de o reducere accentuată a titlului ducaților munteni⁵⁴, cauzată de grelele împrejurări politice și economice cărora a trebuit să facă față Mircea cel Bătrîn, în prima parte a domniei sale. Și ducații bătuți de Vlad I au o greutate foarte scăzută, de numai 0,30 g⁵⁵. După bătălia de la Nicopole (25 septembrie 1396), Mircea reușește să înlătore definitiv pe Vlad I, care dispăre de pe scena istoriei, și să consolideze poziția economică și politică a Țării Românești, harînd tendințele expansioniste la Dunărea de Jos ale Imperiului otoman și ajungînd chiar, pentru cîtăva vreme, arbitru politiciii balcanice. Acestei situații noi îi corespunde crearea unui nou tip de ducați, cu un titlu mai ridicat și avînd o greutate medie de 0,47 g⁵⁶, dar prezentînd în același timp o interesantă inovație de ordin iconografic. Într-adevăr, pe aversul ducaților emiși de la 1397 la 1418, apare efigia voievodului român, reprezentat fie în costumul imperial bizantin, fie ca un monarh occidental⁵⁷. Socotînd greutatea teoretică a acestor emisiuni ridicîndu-se la 0,48 g, se poate ușor constata că față de ducații lui Vlad I, cei cu efigia lui Mircea cel Bătrîn reprezentau o revalorizare a unității monetare muntene mergînd pînă la 60 %, fără a mai lua în conside-

data aceasta, dintr-o marcă de 210 g, se băteau 600 ducați, care scăzuseră deci pînă la greutatea *banului* emis de Vlaicu Vodă, cu trei decenii mai înainte.

⁵³ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Casa Școalelor (București, 1944), p. 82.

⁵⁴ Octavian Oct. Iliescu, *Monete de aramă de la Mircea cel Bătrîn?*, CNA, 18, 1944, p. 278—283; Corneliu N. Mateescu, *Contribuții la studiul monedelor lui Mircea cel Bătrîn. Un ducat găsit la Vădastra*, SCN, 3, 1960, p. 279—286.

⁵⁵ Greutatea medie a 3 exemplare. Considerînd această valoare ca reprezentînd greutatea teoretică, se poate stabili că în timpul lui Vlad I, se băteau 700 ducați dintr-o marcă munteană de 210 g.

⁵⁶ Medie calculată recent, prin cîntărirea a 30 exemplare. Dacă admitem o greutate teoretică de 0,48 g, numărul ducaților cu efigie ai lui Mircea cel Bătrîn, ce se băteau dintr-o marcă de argint brut, se ridică la 440.

⁵⁷ Cu privire la interpretarea costumului lui Mircea cel Bătrîn, reprezentat pe monede, cf. Const. Moisil, *Efigiile monetare ale domnilor români*, BSNR, 12, 1915, p. 133—135; Octavian Oct. Iliescu, *Cu privire la monedele lui Mircea cel Bătrîn*, CNA, 19, 1945, p. 26—27; Pavel Chihaiia, *Efigii monetare și portrete votive ale voievozilor Radu I și Mircea cel Bătrîn*, Glasul Bisericii, 27, 1968, p. 721—747; Octavian Iliescu, *L'héritage de l'idée impériale byzantine dans la numismatique et la sigillographie roumaines au Moyen Age*, Byzantina, 3, 1971, p. 259—260.

rație și creșterea sensibilă a titlului noilor emisiuni. Prin urmare, s-ar putea afirma că după 1396, Mircea cel Bătrîn a instituit o adevărată reformă a monedei Țării Românești, consolidându-i bazele economice.

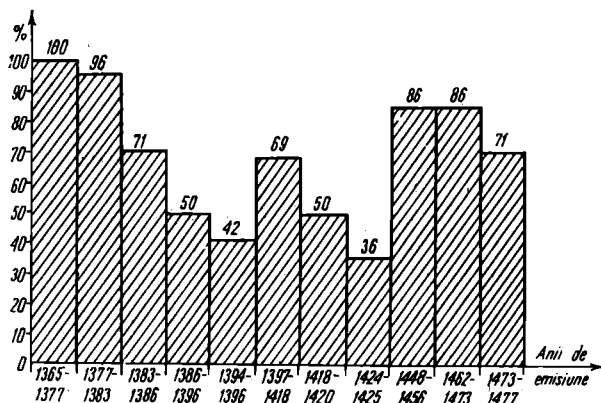

Fig. 1. — Diagrama evoluției greutății teoretice probabile a unității monetare a Țării Românești, de la 1365 la 1477.

Dar rezultatele acestei reforme s-au năruit repede, ca urmare a agravării situației politice și economice, după moartea lui Mircea cel Bătrîn. Astfel, Mihail I (1418—1420) și Dan al II-lea (1422—1423, 1424—1426, 1427—1431), conservând tipul iconografic creat de ilustrul lor înaintaș, reduc din nou greutatea ducatului muntean, cel dintii la 0,35 g⁶⁸, cel de-al doilea, la numai 0,26 g⁶⁹. Întrucât această ultimă valoare ponderală reprezintă nivelul cel mai scăzut atins vreodată de unitatea monetară a Țării Românești, ne vom opri ceva mai mult asupra împrejurărilor în care a avut loc emiterea monedelor lui Dan al II-lea.

Două importante documente, unul eliberat de voievodul Țării Românești, celălalt emanat din cancelaria regelui Ungariei, fixează cu destulă precizie data emiterii și echivalența monedelor lui Dan al II-lea. Primul act este privilegiul acordat de însuși voievodul muntean negustorilor brașoveni, la 10 noiembrie 1424, act ce

s-a păstrat într-o dublă versiune: slavă și latină⁶⁰. În textul slav, Dan declară că Sigismund, regele Ungariei, i-a dăruit „haraghie de bani”, „ca să fie în țara domniei mele (Țara Românească, *n.n.*), precum este în țara lui; tot așa să se bată și în țara domniei mele”⁶¹. Versiunea latină a aceluiași privilegiu este mai explicită; reproducem textual fragmentul care ne interesează: „... *Sigismundus ... rex, dominus meus naturalis et gratiosissimus, tantam nobis gratiam condonavit quod nos in camera nostra fillerenes et parvos denarios faceremus; ... ut idem parvi denarii in isto regno (i. e. Valachia) sic ambulat, sicut ibi in Braso et in regno Hungariae ...*”⁶². Al doilea document este o scrisoare adresată de Sigismund lui Dan al II-lea, la 4 aprilie 1425, prin care îi cere să nu impună brașovenilor „monetam vestram quae in vulgari walachali ducat nuncupatur”⁶³. Comparînd privilegiul din 10 noiembrie 1424 cu scrisoarea regală din 4 aprilie 1425, putem deduce următoarele: puțin înainte de 10 noiembrie 1424 — faptul era recent, de aceea a și fost menționat în preambulul actului citat — Dan al II-lea obține de la Sigismund o haraghie de bani, adică utilajul necesar unei monetării, în care voievodul Țării Românești să aibă dreptul de a bate *fillerenes et parvos denarios*, care să poată circula nu numai în țara sa, ci și în Brașov și în regatul Ungariei; pînă la 4 aprilie 1425, aceste monede fuseseră bătute și puse în circulație atît dincoace, cît și dincolo de Carpați, dar, în urma plîngerii brașovenilor, Sigismund îi cere lui Dan să nu le mai impună acestora monedele sale, care în limba valahă se numeau *ducați*. Prin urmare, ducații lui Dan al II-lea au fost emiși între noiembrie 1424 și martie 1425⁶⁴.

Dar lectura celor două documente, analizate mai sus, ne permite să mai facem și alte constatări. În primul rînd, din versiunea latină a privilegiului cu data de 10 noiembrie 1424 rezultă clar că Sigismund i-a acordat lui Dan al II-lea

⁶⁸ Medie rezultată în urma cîntării a 30 exemplare. Dacă aceasta este și greutatea teoretică, rezultă că în timpul lui Mihail I, se băteau 600 ducați dintr-o marcă de argint brut, ca și în prima parte a domniei lui Mircea cel Bătrîn.

⁶⁹ Exact 0,255 g, greutatea unui singur exemplar cîntării de noi; Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești ...*, p. 321.

⁶⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, doc. nr. XI, p. 21—22 (textul slav) și 24—27 (versiunea latină). Dan al II-lea mai dăduse un privilegiu comercial brașovenilor la 23 oct. 1422, deci în prima lui domnie (*ibid.*, doc. nr. VIII, p. 16).

⁶¹ *Ibid.*, p. 22 (traducerea aparține lui I. Bogdan).

⁶² *Ibid.*, p. 24.

⁶³ N. Docan, *op. cit.*, p. 520.

⁶⁴ Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 325.

nu dreptul de a bate monedă⁶⁵, ci numai permisiunea de a bate într-o monetărie proprie⁶⁶ o monedă care să poată circula în Țara Românească, la Brașov și în regatul Ungariei, ceea ce, evident, este cu totul altceva. În al doilea rând, moneda lui Dan al II-lea, denumită *ducat*, era echivalentă cu un *parvus vulgo filler* și nu cu un dinar unguresc. *Parvi* sau *fillerenes* erau monede ungurești mărunte, emise de Sigismund I între anii 1390—1427; un florin unguresc de aur, în greutate de 3,57 g, era echivalent cu 100 dinari sau cu 200 *parvi*⁶⁷, deci un *parvus* valora o jumătate de dinar⁶⁸.

Ducații lui Dan al II-lea au avut însă o valoare inferioară acestor *parvi*, dovadă faptul amintit în scrisoarea din 1425 și anume, cererea lui Sigismund I ca voievodul muntean să nu impună brașovenilor monedele sale. După părerea noastră, emisiunile lui Dan al II-lea ar urma să fie comparate cu o monedă ungurească foarte depreciată, bătută de Sigismund în anii 1427—1430 (ulterior scrisorii din 4 aprilie 1425!) și denumită *ducat*, ca și unitatea monetară a Țării Românești⁶⁹. Acești *ducați* ungurești, cu o greutate de 0,225 g și un titlu de numai 181/1000, erau socotiți 1/10 dintr-un dinar sau 1/1000 dintr-un florin de aur⁷⁰. Aceasta trebuie să fi fost și paritatea reală a ducaților lui Dan al II-lea, cu o greutate foarte apropiată (0,255 g) și un titlu inferior. Devalorizarea masivă a monedei mun-

tene la 1424 explică în același timp și particularitățile privilegiului din 10 noiembrie același an, cu taxe vamale exprimate numai în *bani* în textul slav și în dinari în versiunea latină și nu în fertuni, perperi, ducați și bani, cum se specifică în actele similare din 1413, 1421, 1422, 1431 și 1437⁷¹.

Urmează o lacună de câțiva ani în istoria monetară a Țării Românești, pînă în prima domnie a lui Vlad Dracul, cînd în 1436—1437 se bat monede mici anepigrafe, dintr-un aliaj inferior, cu acvila munteană pe avers și cu un dragon pe revers⁷². Au ieșit la iveală pînă în prezent șase exemplare, constituind două emsiuni distincte⁷³. Neavînd legende, le-am asimilat *banilor*, nominalul cel mai mărunț al sistemului monetar muntean, de regulă anepigraf⁷⁴. Un izvor italian din veacul al XV-lea aruncă însă o neașteptată lumină asupra echivalenței acestor bănuți. Este vorba de registrul de contabilitate ținut la Constantinopol de venețianul Giacomo Badoer, în anii 1436—1440, registrul în care se menționează în mai multe rînduri, sub anii 1437—1439, operații contabile în legătură cu o cantitate de aramă, în *tornezi valahiesci*⁷⁵. Această cantitate de tornesi valahi, considerată numai ca metal, era transportată de la Constantinopol la Alexandria (Egipt), via Candia (Creta)⁷⁶. Ni se dau date foarte precise; această cantitate se ridică la două *cîntare* și 80 *rotoli*, iar un *cîntar* de asemenea *tornezi*

⁶⁵ Aceasta este părerea susținută de Const. Moisil, *Istoria monetei în România...*, CNA, 2, 1921—1922, p. 34—36, cap. 9: *Dan II și pierderea dreptului monetar*.

⁶⁶ „in camera nostra”, potrivit declarației lui Dan al II-lea din versiunea latină a privilegiului dat la 10 noiembrie 1424; v. *supra*, nota 62.

⁶⁷ Pohl Artúr, *Zsigmond király pénzverése (1387—1437)*, NK, 66—67, 1967—1968, p. 49, tabloul I, col. a 3-a: C. 125 (*parvus*) (*vulgo filler*), titlu 5 2/3 loți = 353/1 000. Pentru echivalența 1 florin = 100 dinari, *ibid.*, col. a 2-a. Pentru datare, dr. Unger Emil, *Magyar éremhatározó, Közepkor*, II. füzet (1307—1540), Budapesta, 1960, p. 41, nr. 460. Greutatea medie a unui *parvus* pare a fi de 0,20 g, cf. Elena Isăcescu, *CreștCol*, 12, 1965, p. 369, nr. 576; 23—24, 1968, p. 57, nr. 208.

⁶⁸ Unii autori denumesc această monedă *obol*; dr. Unger Emil, *op. cit.*, p. 41, nr. 460.

⁶⁹ Pohl Artúr, *op. cit.*, p. 49, tabloul I, col. a 3-a, C. 128 (*ducat*) dr. Unger Emil, *op. cit.*, p. 41, nr. 463.

⁷⁰ Datorită calității lor inferioare, acești ducați ungurești au fost scoși din circulație în 1430: Thallóczy Lajos, *A ducatról*, *AE*, 12, 1878, p. 71—76.

⁷¹ Pohl Artúr, *op. cit.*, p. 49, tabloul I, col. a 3-a, la rubrica *ducat*.

⁷² Toate aceste privilegii la I. Bogdan, *op. cit.*, *passim*; v. și tabloul sinoptic al tarifelor vamale la N. Docan, *op. cit.*, p. 562—567.

⁷³ Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 329 (cu discuția în jurul atribuirii acestor monede la p. 329—330).

⁷⁴ Idem, *O nouă contribuție privitoare la istoria monetară a Țării Românești în secolul al XV-lea*, *SCN*, 3, 1960, p. 501—505; alte exemplare au fost publicate de Elena Isăcescu, *CreștCol*, 12, 1965, p. 354, nr. 501 și Octavian Iliescu, *loc. cit.*, 39—40, 1972, p. 37, nr. 97.

⁷⁵ Octavian Iliescu, *Emsiuni monetare ale Țării Românești...*, p. 339.

⁷⁶ Umberto Dorini, Tommaso Bertelè, *Il libro dei conti di Giovanni Badoer (Costantinopoli 1436—1440)*, Roma, 1956, p. 438, r. 8; v. și p. 124, r. 25—27; 241, r. 2; 242, r. 7; 437, r. 4—5; 645, r. 13—14; 678, r. 3—5, operații în legătură cu această cantitate de *tornezi*; cf. T. Bertelè, *Appunto sulle monete del Rechenbuch edito da Hunger-Vogel*, *BZ*, 56, 1963, p. 325 și nota 10.

⁷⁷ Umberto Dorini, Tommaso Bertelè, *op. cit.*, p. 124, r. 25—27.

vlachesci valora 17—17½ perperi⁷⁷, sau, socotind 3 perperi pentru un ducat venetian de aur⁷⁸, ceva mai puțin de 6 ducați venețieni de aur. Este foarte probabil ca acei *tornezi vlachesci di rame* să reprezinte o sumă de *bani* din emisiunea lui Vlad Dracul, monede obținute în urma unor afaceri încheiate în Țara Românească. A emis Vlad Dracul și monede de o valoare mai mare, ducați? Privilegiul pe care îl acordă în 1437 negustorilor brașoveni prevede într-adevăr taxe vamale în *ducați și bani*⁷⁹, ceea ce, în bună logică, ar presupune existența ambelor nominale. Faptul că în același document, alte taxe vamale sînt exprimate în fertuni și perperi, ca și în privilegiul inițial din 1413, ne îndeamnă însă să acceptăm o simplă copiere, cu unele mici diferențe, a textului anterior, ca și în cazul actelor similare, eliberate în 1421, 1422 și 1431⁸⁰. Numai o descoperire de ordin numismatic ar putea infirma această ipoteză.

Recapitulînd, constatăm că de la 1397, ducatul muntean suferă o continuă scădere atît în greutate, cît și ca valoare, ajungînd în 1424—1425 la nivelul cel mai coborît. După această dată, nu se mai emite multă vreme, Vlad Dracul bătînd în 1436—1437 probabil numai *bani* (= *tornesi*). Ajungem astfel la domnia lui Basarab al II-lea (1442—1443), căruia, după cum am văzut, i s-au atribuit de unii cercetători ducații purtînd acest nume. Din punct de vedere iconografic, acești ducați nu mai repetă tipul cu efigie, emis după 1396 de către Mircea cel Bătrîn și reluat de Mihail I și de Dan al II-lea; ei se aseamănă cu ducații emiși de Vladislav al II-lea și de Radu cel Frumos. Toate aceste monede revin la vechiul tip, inițiat de Vlaicu Vodă și emis fără întrerupere pînă la 1397: pe avers, scut despîcat, pe revers, coiful în profil avînd în vîrf o acvilă cu capul întors către o cruce⁸¹.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 241, r. 2: *perp(peri) 17 el chanter (cantarium, cantaro, cantare)*; p. 438, r. 8—9: *perp(peri) 17 ½ el chanter. Cantaro și rotolo*, unități de greutate; un *cantaro* era echivalent cu 100—150 libre iar un *rotolo* cu 1 ½ libre; cf. Edoardo Martinori, *La moneta. Vocabolario generale*, Roma, 1915, sub *vº cantaro, rotolo*. Greutatea acestor unități varia, în raport cu libra luată ca unitate-etalon.

⁷⁸ Umberto Dorini, Tommaso Bertelè, *op. cit.*, *passim*, de exemplu p. 438, r. 27; la p. 125, r. 23—24, se dă echivalența: *perp(eri) 3 car(ati) 6 el duchtato*.

⁷⁹ Privilegiul la I. Bogdan, *op. cit.*, p. 71.

⁸⁰ N. Docan, *op. cit.*, p. 562—566.

⁸¹ Pentru descrierea tipurilor, cf. Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești. . . , passim*.]

Sub raportul valorii intrinsece, ducații cu numele lui Basarab se deosebesc de cei ai lui Dan al II-lea, avînd o greutate medie aproape dublă, iar cel puțin un exemplar — cel găsit la Lerești — avînd și un titlu al argintului mai ridicat. Toate aceste particularități îi apropie mai degrabă de emisiunile similare ale lui Vladislav al II-lea și ale lui Radu cel Frumos, deosebindu-i în același timp în mod fundamental de cele ale lui Dan al II-lea sau ale lui Vlad Dracul. Ne putem întreba pe de altă parte dacă era posibil ca în domnia, atît de scurtă, a lui Basarab al II-lea, să aibă loc o astfel de schimbare esențială a sistemului monetar muntean.

Se cunosc împrejurările în care Vlad Dracul și-a pierdut tronul, în primăvara anului 1442. Chemat la Poartă pentru a-și justifica atitudinea adoptată în conflictul intervenit între Iancu de Hunedoara și Imperiul otoman, voievodul lasă în scaunul domnesc pe fiul său Mircea, spre a-i ține locul. Dar ajuns la Constantinopol, Vlad Dracul este închis la Gallipoli⁸². Ivindu-se primejdia ca Țara Românească să fie transformată în pașalic turcesc, Iancu de Hunedoara trimite peste munți o armată ungurească⁸³. Dîndu-și probabil seama de faptul că Mircea, în vîrstă de abia 13—14 ani⁸⁴, nu putea opune o rezistență serioasă presiunilor turcești, comandantul oștirii lui Iancu de Hunedoara îl răstoarnă din scaunul domnesc și, cu sprijinul boierilor munteni, se proclamă el însuși voievod al Țării Românești, purtînd numele vechi de Basarab⁸⁵. Aceste evenimente aveau loc în vara anului 1442⁸⁶. În august-septembrie 1442, noul Basarab are de făcut față unei mari expediții turcești, pe care o înfrînge pe apa Ialomiței⁸⁷. Dar un an mai tîrziu, Vlad Dracul, eliberat din temnița de la Gallipoli și sprijinit de forțe otomane, îl înlătură pe Basarab al II-lea, redobîndînd astfel, pentru încă patru ani, tronul Țării Românești⁸⁸.

⁸² Matei Cazacu, *Precizări cu privire la cronologia domnilor munteni din deceniul 5 al secolului al XV-lea*, Studii, 23, 1970, p. 607.

⁸³ *Ibid.*, p. 607—608.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 607.

⁸⁵ B. Climpina — N. Stoicescu, *Luptele interne din Moldova și Țara Românească*, IstRom, II, București, 1962, p. 429.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*, p. 430.

Beneficiar al unui joc de împrejurări destul de complicat, iar pe deasupra, dominând în condiții foarte nesigure⁸⁹, este evident că Basarab al II-lea nu putea iniția, în numai câteva luni, o măsură de ordin economic atât de importantă, concretizată în baterea unei noi monede.

Cu totul alta a fost situația economică și politică a Țării Românești în timpul domniei lui Vladislav al II-lea (1447—1456, cu o scurtă întrerupere în octombrie-noiembrie 1448, datorită unei înscăunări prin surpriză, cu sprijin turcesc, a lui Vlad Tepeș⁹⁰). Pacea încheiată în 1452 la Adrianopol pune capăt nesfârșitelor campanii dintre regatul Ungariei și Imperiul otoman, garantând o mai mare autonomie Țării Românești, al cărui domn nu putea fi numit nici de sultan, nici de regele Ungariei, ci trebuia să fie ales de către boieri, potrivit vechilor tradiții⁹¹. Pînă în 1456, cînd izbucnește un conflict deschis cu Iancu de Hunedoara⁹², Vladislav al II-lea va dispune de o mai mare libertate de acțiune, pe plan politic, ceea ce îi va permite să se ocupe cu mai multă atenție de situația economică a țării.

În aceste condiții, are loc emiterea unei noi monede muntene, ducați și bani, de o calitate mai bună, față de ducații lui Dan al II-lea și banii lui Vlad Dracul, și de un tip nou: vechiul tip comun muntean, înfățișînd pe avers scutul despăcat, căruia i se aduc de data aceasta unele modificări, iar pe revers, coiful avînd în vîrf acvila cu capul întors spre o cruce. Noua monedă a fost emisă cu siguranță între 1448 și 1452, cum dovedesc două scrisori adresate brașovenilor de către Iancu de Hunedoara⁹³. În cea dintîi, guvernatorul regatului Ungariei declară că a hotărît ca moneda ungurească să circule și în Țara Românească; în consecință, le cere să încheie exclu-

siv în această monedă⁹⁴ toate tranzacțiile lor comerciale cu Țara Românească și le interzice să pretindă cu acest prilej florini sau aspri⁹⁵.

În a doua scrisoare, datată din 24 octombrie 1452, Iancu de Hunedoara declară că a hotărît să bată o monedă nouă și stabilă, care să circule în toată țara⁹⁶; drept urmare, le cere brașovenilor să nu mai primească în nici un chip nici aspri, nici moneda voievodului Țării Românești, nici alte monede vechi⁹⁷. Această nouă monedă, emisă de Iancu de Hunedoara potrivit intențiilor exprimate în scrisoarea citată mai sus, a fost identificată recent; este un dinar avînd pe avers stema Ungariei și numele regelui Ladislav al V-lea, iar pe revers, corbul și numele lui Iancu de Hunedoara⁹⁸.

Din analiza acestor documente, rezultă că între 1448 și 1452, Vladislav al II-lea emisese ducații săi, care pătruseseră și peste munți, la Brașov și în Țara Birsei.

Calitativ, noul ducat muntean era net superior celui al lui Dan al II-lea; cîntărind un număr de 107 exemplare, reprezentînd trei emisiuni succesive, am găsit o greutate medie de 0,60 g. Ținînd seama de faptul că din cele 107 exemplare cîntărite, nu mai puțin de 81 piese, intrînd toate în seria a III-a, au dat o greutate medie de 0,58 g, putem presupune că greutatea teoretică a ducaților lui Vladislav al II-lea nu depășea valoarea de 0,60 g⁹⁹. Această valoare ponderală nu mai fusese atinsă de unitatea sistemului monetar al Țării Românești de la sfîr-

⁹⁴ „... super premissis parvis pecunis presentibus...”, N. Docan, *op. cit.*, p. 525. Din nou este vorba de *parvi*, ca în timpul lui Dan al II-lea, deci de monede mărunte, oboli. Pohl Artúr, *Hunyadi János pénzverése*, NK, 68—69, 1969—1970, p. 54, crede că această monedă mărunță, avînd curs și în Țara Românească, ar fi obolul bătut la Brașov, tip C.N.H. nr. 159.

⁹⁵ Scrisoarea lui Iancu de Hunedoara, dată din Timișoara la 7 martie 1448, la N. Docan, *op. cit.*, p. 524—526.

⁹⁶ „... una novam et stabilem per totum hoc Regnum currentem monetam institutum...”, actul în colecția *Documente privilegiate la istoria românilor* culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. II partea a 2-a, București, 1891, p. 15, doc. nr. XI₂.

⁹⁷ „... nullam aliam monetam videlicet nec asparas neque monetam Waywode Transalpinarum aut aliam antiquam monetam...”, *ibid.* Cf. Const. Moisil, *Contribuțiuni la istoria monetăriei vechi românești*, BSNR, 12, 1915, p. 23.

⁹⁸ Pohl Artúr, *op. cit.*, p. 50, C. 166 și p. 54. Este ultima emisiune monetară a lui Iancu de Hunedoara, în calitatea sa de guvernator al Ungariei.

⁹⁹ Dintr-o marcă de argint brut de 210 g, se băteau prin urmare 350 ducați cu numele lui Vladislav al II-lea.

⁸⁹ De fapt, domnia lui Basarab al II-lea a reprezentat doar un interregnum, în timpul absenței din țară a lui Vlad Dracul.

⁹⁰ Matei Cazacu, *La Valachie et la bataille de Kosovo (1448)*, *loc. cit.*, p. 139.

⁹¹ B. Cîmpina — N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 631.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Este meritul lui Matei Cazacu de a fi atras atenția asupra importanței pe care o prezintă aceste scrisori ale lui Iancu de Hunedoara, pentru datarea emiterii noilor ducați munteni de către Vladislav al II-lea, contribuție adusă în *Impactul otoman asupra țărilor române și implicațiile sale monetare (1452—1504)*, comunicare prezentată la Institutul de Istorie „N. Iorga” al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, în ședința din 31 mai 1972.

șitul domniei lui Radu I¹⁰⁰. La fel, banul bătut de Vladislav al II-lea, cunoscut într-un singur exemplar¹⁰¹, se apropie, sub raportul greutateii și al calității, de emisiunile similare ale lui Vlaicu Vodă.

S-a susținut de curînd că Vladislav al II-lea ar fi adoptat ca etalon, pentru ducății săi, asprul otoman și că prin urmare, am avea de a face cu o aliniere a monedei muntene la sistemul turcesc, fenomen ce s-ar constata și în Moldova, în ultima domnie a lui Petru Aron, cînd grosul moldovenesc ar fi avut aceeași soartă¹⁰². Caracteristicile monedelor create în această vreme în țările române — ducatul lui Vladislav al II-lea sau grosul din ultima domnie a lui Petru Aron — caracteristici decurgînd din valoarea ponderală sau din titlul acestor monede, ar dovedi intenția voievozilor emitenți de a-și apropia unitățile lor monetare de asprul turcesc, în dorința de a promova astfel relațiile economice dintre cele două țări române și Imperiul otoman¹⁰³.

Examinarea datelor pe care ni le oferă cercetările numismatice nu ne îndreptățește însă să admitem un asemenea înțeles al reformelor monetare operate de către Vladislav al II-lea și Petru Aron. Greutatea teoretică a ducăților celui dintîi și a groșilor din ultima domnie a celui de-al doilea¹⁰⁴ nu depășește 0,60 g, valoare mult inferioară celeia pe care o au asprii turcești datînd din anii 1445—1451 și care oscilează între 1,05—0,85 g¹⁰⁵. Ar urma ca monedele românești — ducăți munteni sau groși moldovenești — să reprezinte aproximativ 2/3 dintr-un aspru turcesc contemporan. Acest raport rezultă și din compararea celor trei monede cu ducatul de aur; în vreme ce pe la 1450, 33 aspri

otomani echivalau cu un ducat de aur¹⁰⁶, este clar că pentru aceeași echivalență, era nevoie în mod cert de un număr mult mai mare de ducăți munteni sau groși moldoveni în greutate de 0,60 g, probabil, în jur de 150—200. Față de aceste date, considerăm că pînă la obținerea unor dovezi evidente¹⁰⁷, este greu să se definească exact conținutul pe care l-au avut reformele monetare inițiate de Vladislav al II-lea și de Petru Aron.

Din punct de vedere tipologic, ducății lui Vladislav al II-lea se încadrează în trei emisiuni succesive, deosebindu-se între ele prin modul cum este mobilat — firește, heraldic — scutul de pe avers. Prima emisiune, fără îndoială cea mai veche, numără numai cinci variante înregistrate pînă astăzi¹⁰⁸. Pe avers, ele prezintă un scut despîcat, în primul cîmp soarele deasupra semilunii conturnate¹⁰⁹, în al doilea cîmp trei fascii¹¹⁰; greutatea acestor piese variază între 0,48—0,74 g¹¹¹. Am considerat această emisiune ca fiind cea mai veche datorită faptului că în primul cîmp al scutului de pe avers, soarele e așezat *deasupra* semilunii, în vreme ce marea majoritate a ducăților lui Vladislav al II-lea, ca și cei ai lui Radu cel Frumos și ai lui Basarab Laiotă, au aceste mobile heraldice dispuse invers: semiluna deasupra soarelui.

A doua emisiune are pe avers scutul despîcat, în primul cîmp semiluna conturnată deasupra

¹⁰⁰ Cf. Tommaso Bertelè, *Appunto sulle monete del Reichenbuch edito da Hunger-Vogel*, BZ, 56, 1963, p. 322.

¹⁰⁷ Bună oară, lipsesc cu totul cercetări asupra titlului monedelor medievale românești. Demersurile pe care le-am făcut în această direcție pe lângă specialiști din Banca Națională a Republicii Socialiste România nu au dat rezultatele dorite, aceștia neavînd chei pentru determinarea unor titluri inferioare, sub 800/1000.

De asemenea, nu avem date documentare cu privire la raporturile dintre ducatul muntean, grosul moldovenesc și asprul turcesc sau ducatul de aur, pentru a stabili echivalențe certe.

În sfîrșit nu s-a făcut pînă în prezent dovada folosirii monedei muntene sau moldovenești din a doua jumătate a secolului al XV-lea, pe piețele Imperiului otoman, la sud de Dunăre, fapt postulat în comunicarea mai sus menționată.

¹⁰⁸ Octavian Iliescu, *Corpus nummorum Valachiae*. Vladislav II (ms., 1958), nr. 76—80.

¹⁰⁹ Semiluna conturnată: cu coarnele spre slinga (dreapta privitorului).

¹¹⁰ Tip publicat de Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești* ..., p. 330—331.

¹¹¹ Greutatea medie, obținută prin cîntărirea a șapte exemplare, este de 0,615 g.

¹⁰⁰ A se vedea tablourile sinoptice din anexe, cuprinzînd date asupra evoluției greutateii medii și a greutateii teoretice, pentru monedele muntene emise de la 1365 la 1477.

¹⁰¹ Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 321, 337—338.

¹⁰² Matei Cazacu, în comunicarea citată mai sus, nota 93.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Pentru reforma monetară a lui Petru Aron, cf. Octavian Iliescu, *Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, Edit. Acad., 1964, p. 189, idem, *Moneda în România* ..., p. 32.

¹⁰⁵ Cf. Nuri Pere, *Osmanlılarda madent paralar*, Istanbul, 1968, p. 84, nr. 63 (aspru de la Murad al II-lea); p. 90—91, nr. 84—86 (aspri emiși de către Mehmed al II-lea).

soarelui, în al doilea trei fascii¹¹². Intră în această emisiune 14 variante¹¹³, a căror greutate oscilează de la 0,49 la 0,72 g¹¹⁴.

Ultima emisiune este cea mai numeroasă, întrucât cuprinde, după datele înregistrate pînă astăzi, nu mai puțin de 63 variante¹¹⁵; greutatea lor se eșalonează de la 0,45 la 0,80 g¹¹⁶. Pe avers, ducații din această serie au scutul despicat, în primul cîmp semiluna deasupra soarelui, în al doilea trei fascii¹¹⁷. Acest tip este ultimul creat în domnia lui Vladislav al II-lea și va fi reluat de către Radu cel Frumos, ai cărui ducați au un scut identic¹¹⁸.

La capătul acestui lung, dar necesar excurs în istoria monetară a Țării Românești, de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și pînă în a doua jumătate a celui următor, locul ducaților cu numele lui Basarab voievod poate fi stabilit fără nici o dificultate. Mai lipsea o ultimă verigă, pentru a definitiva atribuirea acestor monede: descoperirea unor exemplare de argint, cu un titlu mai ridicat și de același tip cu ultimele emisiuni monetare ale lui Vladislav al II-lea și cu cele ale lui Radu cel Frumos. Ducatul de argint, găsit în săpăturile arheologice de la Lerești—Muscel, întrunește toate aceste condiții; ca atare, el reprezintă *cea dintîi emisiune monetară a lui Basarab Laiotă*, putînd fi datat din anii 1473—1475, cînd, după confiscarea tezaurului lui Radu cel Frumos de către Ștefan cel Mare, la 24 noiembrie 1473¹¹⁹, noul domn a considerat necesar să bată noi monede, cu numele său. Cel de-al doilea tip, avînd pe avers un scut cu fasciile în primul cîmp, iar în al doilea, semiluna conturnată deasupra soarelui, cu monede numai de bilon, poate fi datat din anii 1475—1477. Este deci ultima serie a lui Basarab Laiotă

și implicit, cea din urmă emisiune a monetăriei Țării Românești, în a doua jumătate a veacului al XV-lea.

Dată fiind existența a două tipuri distincte de ducați, purtînd numele lui Basarab voievod, ca emitent, am fi tentați să ne întrebăm dacă nu este cazul de a atribui primul — cu fasciile în al doilea cîmp — lui Basarab Laiotă, iar al doilea — cu fasciile în primul cîmp — lui Basarab (al IV-lea) cel Tînăr, denumit și Țepeluș (1474, 1477—1481, 1481—1482)¹²⁰. Acesta din urmă era fiul lui Basarab al II-lea¹²¹ — voievodul de la 1442—1443 — și a domnit în mai multe rînduri în Țara Românească, fiind înscăunat cu sprijin succesiv din Transilvania, de la Ștefan cel Mare și în fine, de la turci¹²². Spre a marca o deosebire față de emisiunile monetare ale rivalului său omonim, Basarab Țepeluș ar fi schimbat modul în care sînt repartizate mobilele heraldice ale scutului de pe avers, trecînd fasciile în primul cîmp — ca la vechiul tip comun muntean, emis de la 1365 la 1396 —, iar semiluna cu soarele în cel de-al doilea cîmp. Ipoteza aceasta este fără îndoială seducătoare, dar elementele pe care se bazează, de ordin strict heraldic, nu ni se par suficiente, pentru a o susține, în stadiul actual al cunoștințelor noastre. Problema rămîne în orice caz deschisă cercetărilor viitoare.

Ca rezultat al studiilor întreprinse în ultimii ani, atribuirea ducaților cu numele lui Basarab voievod ne apare astăzi într-o altă lumină. Este un fapt absolut cert că aceste emisiuni nu pot data din prima jumătate a secolului al XV-lea; prin urmare, trebuie să excludem din capul locului, ca emitent, pe Basarab al II-lea. Rămîne de văzut dacă avem de a face, în această calitate, numai cu Basarab Laiotă sau ar trebui să admitem și existența unei emisiuni aparținînd lui Basarab Țepeluș. Pentru moment, considerăm mai plauzibilă ipoteza care acceptă două emisiuni distincte, din două domnii succesive ale lui Basarab Laiotă.

¹¹² Tip publicat de D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 101, nr. 48 (atribuit greșit lui Vlad II Dracul).

¹¹³ Octavian Iliescu, *Corpus nummorum Valachiae, ms. cit.*, nr. 62—75.

¹¹⁴ Greutatea medie, obținută în urma cîntării a 19 exemplare, se ridică la 0,671 g.

¹¹⁵ Octavian Iliescu, *ms. cit.*, nr. 1—61; tipul acesta a fost publicat de D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 101, nr. 47 (aceeași remarcă).

¹¹⁶ Greutatea medie a 81 exemplare cîntărite este de 0,582 g.

¹¹⁷ De data aceasta, semiluna are coarnele îndreptate spre dreapta (stînga privitorului).

¹¹⁸ V. *supra*, nota 9.

¹¹⁹ I. Bogdan, *Cronice inedite atîngătoare la istoria românilor*, București, 1895, p. 39; v. și Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești . . .*, p. 338.

¹²⁰ Cronologia domniei lui Basarab Țepeluș după B. Clușina-M. Berza, *Lupta antiotomană și pentru centralizarea statului în vremea lui Ștefan cel Mare (1457—1504)*, *IstRom*, vol. cit., p. 510; 516—517, 526—527.

¹²¹ *Ibid.*, p. 510; v. și D. Onciul, *Filiațiunea lui Basarab cel Tînăr*, „Convorbiri literare”, 37, 1903, p. 710.

¹²² V. *supra*, nota 120.

În partea a doua a acestui studiu, prezentăm descrierea completă a tuturor ducăților purtând numele lui Basarab voievod, cunoscuți pînă astăzi, spre a reuni astfel întregul material numismatic care a stat la baza cercetărilor expuse aici. Această descriere a mai fost publicată de curînd ¹²³, dar cu legendele monedelor reproduse în mod aproximativ, din lipsa caracterelor tipografice corespunzătoare; măcar pentru acest motiv, o retipărire ar fi fost necesară. Pe de altă parte, ne folosim de acest prilej pentru a înfățișa criteriile pe care le-am avut în vedere, la alcătuirea clasificării acestor monede. Primul criteriu se referă, firește, la tipul monetar și anume, la modul cum sînt repartizate mobilele heraldice ale scutului de pe avers. Pentru motivele expuse în rîndurile precedente, am adoptat următoarea clasificare:

Tipul I. — avers: scut avînd în primul cîmp semiluna și soarele, în al doilea fascii;

Tipul II. — avers: scut avînd în primul cîmp fascii, în al doilea semiluna conturnată și soarele.

Înăuntrul fiecărui tip, criteriul de clasificare a fost modul în care este despărțită — de coif — legenda reversului, mai exact, numele lui Basarab, după următoarea schemă:

Tipul I:	Tipul II:
Basar/aba	Basar/aba
—	Basa/raba

Bas/ara(aba) —

Ba/sarab(a) —

Se observă că numele emitentului, atît pe revers, cît și pe avers, este redat cînd întreg: Basaraba, cînd abreviat; am întîlnit astfel formele Basarab, Basara, dar și forma Basarabî. Urmează descrierea monedelor ¹²⁴.

Tipul I. — Emisiune din anii 1473 — 1475

1. Av. ✠ lw басара бода c.p.e., c.l.i.

Scut despîcat, în primul cîmp semiluna deasupra unui soare cu șapte raze, în al II-lea trei fascii ¹²⁵.

Rv. lw басар/аба c.p.e., c.l.i.

Coif închis în profil spre dr., deasupra lui, acvila cu aripile

închise, ținînd capul întors spre st. și apucînd cu ciocul o cruce, așezată la începutul legendei ¹²⁶.

Bil. Ducat. 13 mm; 0,60 g. Bine conservat. CNBARSR, Inv. nr. B I—546 (colecția Băncii naționale a R.S. România, anterior colecția C. Alessandrescu). Publicat pentru prima oară de Const. Moisil, *Moneta lui Basarab-voievod*, CNA, 1, 1920—1921, p. 1—3.

2. Av. ✠ lw басара ва c.p.e., c.l.i.

Ca mai sus.

Rv. lw бас/араба c.p.e., c.l.i.,

Ca mai sus.

Bil. Ducat. 12 mm; 0,43 g. Bine conservat. CNBARSR, Inv. nr. 49 003 (anterior, colecția Corneliu Secășanu). Publicat pentru prima oară de Corneliu Secășanu, *Monetele Țării Românești, Almanahul ziarului Curentul pe anul 1943*, p. 131.

3. Av. ✠ lw басараба бода c.p.e., c.l.i.

Ca mai sus.

Rv. lw бас/ара c.p.e., c.l.i.

Ca mai sus.

AR Ducat. 12 mm; 0,40 g. Bine conservat. Muzeul din Cîmpulung (jud. Argeș). Găsit la Lerești-Muscel. Publicat pentru prima oară de Flaminio Mîrțu, *O monedă necunoscută a lui Basarab al II-lea*, Rev. Muz., 4, 1967, p. 272—274.

4. Av. ✠ lw басараба бода c.p.e., c.l.i.,

Ca mai sus.

Rv. lw бас/. . . c.p.e., c.l.i.

Bil. Ducat. 12 mm; 0,60 g. Uzat; rupt. CNBARSR, Inv. nr. M 1 794.

Publicat pentru prima oară de Octavian Iliescu, *A fost monetărie la București în evul mediu?*, Bucureștii, 8, 1971, p. 109.

5. Av. ✠ lw басараба бо c.p.e., c.l.i.

Ca mai sus.

Rv. lw ба/сараб¹²⁷ c.p.e., c.l.i.

Ca mai sus.

Bil. Ducat. 12 × 13 mm; 0,295 g. Uzat. MIRSR.

Găsit în București, la biserica Radu Vodă, cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate în campania din 1953 (NV I—6,5 m, la baza șanțului). Publicat pentru prima oară de Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 109—110.

Tipul II. Emisiune din anii 1475—1477

6. Av. ✠ lw басараба бода c.p.e., c.l.i.

¹²³ Octavian Iliescu, *A fost monetărie la București în evul mediu?*, p. 109—110.

¹²⁴ Abrevieri: c. p.e.: cerc perlat exterior; c. l. i.: cerc liniar interior; MIRSR: Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România; MIMB: Muzeul de istorie a Municipiului București.

¹²⁵ De fapt, sînt șase fascii, alternînd, trei fiind în relief.

¹²⁶ Pe reversul monedelor muntene de acest tip, crucea, element al stemei, este așezată la începutul legendei, îndeplinind deci o dublă funcțiune.

¹²⁷ Ultimele două litere din legendă greșit plasate; legenda corectă ar fi lw ба|сараб¹²⁷ deci numele redat în forma *Basarabî*.

Scut despăcat, în primul câmp trei fascii, în al doilea semiluna conturnată deasupra unui soare cu șapte raze.

Rv lw БАСАР/БСА c.p.e., c.l.i.

Coif închis în profil spre dr., deasupra lui, acvila cu aripile închise, ținând capul întors spre st. și apucând cu ciocul o cruce, așezată la începutul legendei.

Bil. Ducat. 12 mm; 0,45 g. Bine conservat. CNBARSR, Inv. nr. 16 603 (anterior, colecția N. Docan). Publicat pentru prima oară de Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești din secolele al XIV-lea și al XV-lea*, SCN, 2, 1958, p. 330.

7. Av. ✠ lw БАРРАБА БОД c.p.e., c.l.i.

Ca mai sus.

Rv lw БАСАРБ c.p.e., c.l.i. в în loc de Б final.

Ca mai sus.

Bil. Ducat, 14 mm; 0,75 g. Puțin uzat. MIMB, Inv. nr. 4 093/9 685 (anterior, colecția dr. G. Severeanu). Publicat pentru prima oară de Octavian Iliescu, *A fost monetărie...*, p. 110.

Remarcăm în încheiere că dintr-un număr de șapte exemplare, câte ne sînt cunoscute astăzi, s-au înregistrat tot atîtea variante, ceea ce înseamnă că pentru fiecare piesă în parte, s-au folosit alte tipare monetare. O excepție pare a constitui ducatul descris sub nr. 4, care ar putea avea aceeași legendă, atît pe avers, cît și pe revers, ca și exemplarul prezentat la nr. 3. Reversul ducatului nr. 4 este însă incomplet, astfel încît nu putem ști care era partea a doua a legendei; pe de altă parte, modul cum sînt plasate literele, pe avers, ne face să credem că cel puțin tiparele aversului au fost diferite și la cele două exemplare discutate aici (nr. 3 și 4). Faptul că la un număr restrîns de piese, s-au identificat atîtea tipare diferite nu este ieșit din comun, dacă se ține seama de caracteristicile tehnicii monetare a evului mediu.

Tabelul nr. 1

Evoluția sistemului monetar al Țării Românești
- greutatea medie (în grame) a monedelor emise între anii 1365-1477 -

Emitentul	Anii de domnie	Valoarea nominală			Observații
		Ducat	Dinar ducat	Ban	
Vladislav I Vlaicu	1364-1377	1,05	0,70	0,35	
Vladislav I și Radu I, asociați	1372-1377	—	0,67	0,20	
Radu I	1377-1383	1,06	0,63	0,23	
Dan I	1383-1386	—	0,51	0,20	Dinar = ducat
Dan I și Mircea cel Bătrîn, asociați	1383-1386	—	0,36	—	
Mircea cel Bătrîn	1386-1418	—	0,34	—	Emisiuni din anii 1386-1396
		—	0,47	0,22	Emisiuni din anii 1397-1418
Vlad I	1394-1397	—	0,30	—	
Mihail I	1418-1420	—	0,35	—	
Radu II Prasnaglava *	1420-1427	—	—	—	Nu se cunosc monede
Dan II **	1422-1431	—	0,26	—	Emisiuni din anii 1424-1425
Alexandru I Aldea	1431-1436	—	—	—	Nu se cunosc monede
Vlad (II) Dracul	1436-1442	—	—	0,25	Emisiuni din anii 1436-1437
	1443-1447	—	—	—	
Mircea (II)	1442	—	—	—	Nu se cunosc monede
Basarab II	1442-1443	—	—	—	Nu se cunosc monede
Vladislav II	1447-1448	—	0,60	0,38	Emisiuni din anii 1448-
	1448-1456	—	—	—	1456
Vlad (III) Țepeș	1448	—	—	—	
	1456-1462	—	—	—	Nu se cunosc monede
	1476	—	—	—	
Radu (III) cel Frumos ***	1462-1475	—	0,65	—	
Basarab (III) cel Bătrîn-Laiotă ****	1473-1477	—	0,50	—	

* Anii de domnie: 1420-1422, 1423, 1424, 1426, 1427.

** Anii de domnie: 1422-1423, 1424-1426, 1427-1431.

*** Anii de domnie: 1462-1473, 1474, 1475.

**** Anii de domnie: 1473, 1474, 1475-1477.

Tabelul nr. 2

Numărul probabil al monedelor Țării Românești, bătute dintr-o marcă autohtonă
Valoarea nominală: dinar (1365—1383), ducat (1383—1477)

Emitentul	Anii de emisiune	Greutatea teoretică probabilă (în grame)		Numărul pieselor bătute dintr-o marcă *	Raportul față de greutatea emisiunii domniei precedente
		marca	unitatea monetară		
Vladislav I	1365—1377	210	0,70	300	—
Radu I	1377—1383	210	0,67	333	0,96
Dan I	1383—1386	210	0,50	420	0,75
Mircea cel Bătrîn	1386—1396	210	0,35	600	0,70
Vlad I	1394—1396	210	0,30	700	0,85
Mircea cel Bătrîn	1397—1418	210	0,48	440	1,60
Mihail I	1418—1420	210	0,35	600	0,73
Dan II	1424—1425	210	0,25	840	0,71
Vladislav II	1448—1456	210	0,60	350	2,40
Radu cel Frumos	1462—1473	210	0,60	350	1,00
Basarab Laiotă	1473—1477	210	0,50	420	0,83

* Cantitatea de monede, considerată a fi fost bătută dintr-o marcă, a fost raportată la greutatea brută a unității ponderale (*Rauhgewicht*). Necunoscându-se exact titlul emisiunilor monetare ale Țării Românești, nu se poate stabili, cel puțin deocamdată, numărul pieselor ce se băteau dintr-o marcă de argint fin (*Feingewicht*), număr care, evident, era mult mai mare.

Les ducats de Valachie au nom du voïvode Basarab

RÉSUMÉ

Les études vouées à la numismatique roumaine du Moyen Age ont signalé depuis 1909/1910 l'existence d'une monnaie de Valachie appelée *ducat* (argent ou billon) et frappée au nom d'un voïvode Basarab. L'opinion des chercheurs roumains qui se sont occupés de cette émission monétaire a oscillé pendant six décennies, en l'attribuant successivement aux princes homonymes suivants :

Basarab V alias Neagoe Basarab (1512—1521) (voir note 6) ;
Basarab II (1442—1443) (voir note 7) ;

Basarab III l'Ancien alias Laiota (1473—1477, avec des interruptions) (voir note 18).

Reprenant l'examen du problème, en vue de préciser l'émetteur des ducats qui portent le nom d'un voïvode Basarab, l'auteur expose d'abord l'évolution de la monnaie de Valachie, depuis le commencement du monnayage roumain, en 1365, jusqu'à la deuxième moitié du XVe siècle. Cette évolution est marquée par une dévaluation constante jusqu'en 1396, lorsque le ducat de Valachie atteignit un niveau très bas, son poids représentant seulement 42% de la valeur pondérale initiale. De 1397, le poids du ducat commence à monter, mais après 1418, sa dévaluation continua sensiblement, pour atteindre en 1425 le plus bas niveau de son existence : environ 36%,

par rapport au poids initial. La réforme monétaire instituée en 1448—1452, par le voïvode Vladislav II (1447—1456) créa un nouveau ducat valaque, d'un poids supérieur et de meilleur aloi et qui sera maintenu sous le règne de Radu le Beau (1462—1475, avec des interruptions en 1473—1475). Tout en considérant ce cadre économique, l'auteur prouve que les ducats frappés au nom d'un voïvode Basarab sont *postérieurs* et non pas antérieurs à la réforme monétaire de Vladislav II ; par conséquent, l'attribution de cette émission au prince Basarab III l'Ancien — Laiota n'est plus douteuse. Des arguments d'ordre iconographique confirment cette attribution ; en effet, le premier type émis par Basarab III l'Ancien reproduit le dernier type du règne de Vladislav II, type copié ensuite par Radu le Beau. Le deuxième type monétaire de Basarab III l'Ancien a été frappé pendant son dernier règne, de 1475 à 1477.

À la fin de cette étude, l'auteur donne la description de tous les ducats frappés par Basarab III l'Ancien, connus jusqu'à présent.

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I. — Ducats frappés par Basarab Laiota ; n°s 1—5, émissions datées de 1473 à 1475 ; n°s 6—7, émissions datées de 1475 à 1477 (2 × 1).

Fig. 1. — Diagramme de l'évolution du poids théorique probable de l'unité monétaire de Valachie, de 1365 à 1477.

Pl. I. — Ducați bătuți de către Basarab Laiotă; nr. 1—5, emisiuni din anii 1473—1475; nr. 6—7, emisiuni din anii 1475—1477 (2 × 1).